

УДК 343:349,6 (477)

Shnipko O. S.

THE DIRECT OBJECT OF CRIME OF KNOWINGLY UNLAWFUL APPREHENSION, TAKING INTO CUSTODY, ARREST OR DETENTION

О.С. Шніпко

аспірант кафедри

кримінального права, кримінології та

кримінального процесуального права

ВНЗ «Національна академія управління»

БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ЗАВІДОМО НЕЗАКОННЕ ЗАТРИМАННЯ, ПРИВІД, ДОМАШНІЙ АРЕШТ АБО ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Постановка проблеми. Важливим і нагальним для теорії кримінального права та практики застосування ст. 371 КК України, є з'ясування проблем, що стосуються безпосереднього об'єкта цього злочину. Ці теоретичні і практичні питання потребують свого подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З'ясуванням питань, що стосуються безпосереднього об'єкта цього злочину певною мірою займалися такі вчені: В.І. Борисов, В.І. Тютюгін, І.П. Міщук, О.О. Дудоров та інші. На рівні дисертаційного дослідження цією проблемою займався Р.І. Мельник. Проте, ці роботи та дисертація виконувалися на застарілому кримінальному процесуальному законодавстві. Це свідчить про те, що на цей час зазначені проблеми не отримали свого належного вирішення.

Мета статті полягає у з'ясуванні безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст.371 КК України.

Основні результати дослідження. Сприймаючи за основу положення, що під родовим об'єктом злочинів проти правосуддя слід розуміти суспільні відносини з приводу умов (стосунків), що забезпечують регламентовану законодавством та іншими нормативно-правовими актами діяльність: судів по здійсненню правосуддя; органів досудового розслідування; прокуратури; установ що виконання покарання; осіб, що забезпечують для суду, органів досудового розслідування повне, всебічне і об'єктивне вирішення справ з охорони законних прав та інтересів громадян, суспільства, держави в процесі судочинства, досудового розслідування та виконання судових рішень, із захисту та представництва особи, перейдемо до розгляду безпосереднього об'єкта аналізованого злочину.

На нашу думку, найважливіше значення для правотворчої та правозастосовної діяльності має безпосередній об'єкт конкретного складу злочину (в нашому випадку — злочину, передбаченого ст.371 КК України). В теорії кримінального права є загальновизнаним, що під безпосереднім об'єктом злочину слід розуміти конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону законом про кримінальну відповідальність, яким заподіюється шкода злочиним, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину [1, с.88; 2, с.82; 3, с.99; 4, с.48-49].

Необхідно відмітити, що не в кожному випадку конкретний злочин завдає істотної шкоди лише одним суспільним відносинам. Існують злочини, які одночасно посягають на двоє і більш суспільних відносин (це, зокрема, стосується і злочину, передбаченого ст.371 КК України). Тому, в доктрині кримінального права поряд з класифікацією об'єктів «по вертикалі» має місце класифікація «по горизонталі». Її сутність полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяють основний і додатковий об'єкти [1, с.70—74].

У злочинах, які мають два або кілька безпосередніх об'єктів (до них належить діяння, передбачене ст.371 КК України) законодавець виділяє або зі змісту статті впливає один об'єкт, на який націлене злочинне посягання, що і обумовлює місце правової норми у структурі розділів Особливо частини КК. У кримінально-правовій літературі такий об'єкт, зазвичай, називають основним безпосереднім об'єктом, а об'єкт, якому завдається істотна шкода поряд з основним — додатковим безпосереднім об'єктом злочину [5, с.34].

Основним безпосереднім об'єктом злочину є конкретні суспільні відносини, що в першу чергу прагнуть поставити під охорону законодавець, визнаючи суспільно небезпечне діяння злочиним [3, с.76—77]. Загальновизнаним є те, що місце конкретної кримінально-правової норми у кримінальному законодавстві визначається з урахуванням захисту не тільки родового, а й основного безпосереднього об'єкта досліджуваного складу злочину. Натомість, додатковим безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, яким шкода завдається завжди [1, с.70-74].

У наукових публікаціях не завжди чітко визначається безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст.371 України: 1) одні автори під таким основним безпосереднім об'єктом злочину розуміють нормальну, таку, що відповідає вимогам закону, діяльність органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, а також установ, що виконують рішення цих органів і судів відносно тримання затриманих і арештованих осіб під вартою [6, с.517]; 2) другі — наполягають на тому, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини у сфері правосуддя, з приводу забезпечення законного здійснення правоохоронними органами та судом своїх повноважень при застосуванні таких заходів забезпечення кримінального провадження, як затримання, привід, арешт та тримання під вартою [7, с.677]; 3) треті — наполягають, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є регламентована законодавством діяльність суду та інших правоохоронних органів по реалізації мети та завдань правосуддя(у його широкому розумінні) у частині законного затримання, приводу, арешту або тримання під вартою [8, с.1020]; 4) четверті — пере-

конують, що безпосереднім об'єктом цього злочину є право людини на особисту недоторканість, а саме на неприпустимість її незаконного арешту, затримання або приводу. (Таке право закріплене ст.29 Конституції України, ст.3 Загальної декларації прав людини 1948 р., ст.9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., а також ст. 5 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р.) [9, с.445]; 5) п'яті – стверджують, що безпосереднім об'єктом цього злочину є правосуддя в частині забезпечення законного затримання, приводу, арешту чи тримання під вартою, а також конституційне право людини на свободу й особисту недоторканість, гарантоване Конституцією України [10, с.255]; шості – визнають, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є право людини на особисту недоторканість, разом з тим, на неприпустимість її незаконного арешту, приводу або затримання [11, с.233]; сьомі – переконані, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину виступають правовідносини, що забезпечують процесуальну діяльність органів досудового розслідування, прокурорського нагляду та судового контролю, спрямовану на досягнення завдань правосуддя через реалізацію конституційного права особи на свободу та особисту недоторканість, при застосуванні запобіжних заходів у вигляді затримання й арешту під час досудового розслідування кримінальної справи [12, с.115]; восьмі – наполягають на тому, що основним безпосереднім об'єктом незаконного взяття або утримання під арештом є інтереси правосуддя при вирішенні конкретного питання кримінальної справи [13, с.52]; дев'яті – стверджують, що основним безпосереднім об'єктом завідомо незаконного кримінально-процесуального затримання, арешту або тримання під вартою виступають суспільні відносини, змістом яких є правомірна діяльність органів дізнання, слідства, прокуратури, суду, що здійснюється на стадії попереднього розслідування (основним безпосереднім об'єктом завідомо незаконного адміністративного затримання є правомірна діяльність органів, що сприяють винесенню судом рішення в порядку адміністративного провадження) [14, с.28]; десяті – зазначають, основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ч.1 ст.301 КК РФ, є суспільні відносини, що регулюють установлений порядок діяльності службових осіб, що здійснюють затримання [15, с.147]. Натомість, основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ч.2 ст.301 КК РФ, виступають суспільні відносини, що регулюють діяльність службових осіб, що здійснюють арешт або утримання під вартою підозрюваних і обвинувачених у вчиненні злочину [15, с.147].

Вважаємо, що з метою оптимального визначення безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст.371 КК України, необхідно врахувати всі позитивні підходи до розуміння суспільних відносин, які поставлені під охорону зазначеної статті цього Кодексу. З вищезначених суджень, на наш погляд, можна зупинитися на тому, що: 1) основним безпосереднім об'єктом злочину завідомо незаконне затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, слід розуміти суспільні відносини (а не нормальна, така, що відповідає вимогам закону, діяльність органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, а також установ, що виконують рішення цих органів і судів відносно три-

мання затриманих і арештованих осіб під вартою, як це стверджує Ю.В. Александров), оскільки такий термін «нормальна діяльність» є невизначеним і не юридичним. Крім того, таким є не правосуддя в частині забезпечення законного затримання, приводу, арешту чи тримання під вартою тощо (як на цьому наполягає І.В. Діордіца); 2) основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини (а не регламентована законодавством діяльність суду та інших правоохоронних органів по реалізації завдань правосуддя у його широкому розумінні, у частині законного затримання, приводу, арешту або тримання під вартою, як це стверджують А.М. Бойко та М.І. Хавронюк); 3) основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини (а не інтереси правосуддя при вирішенні конкретного питання кримінальної справи, як на цьому наполягає В.І. Суботіна), оскільки інтереси є рушійною силою, стимулом для забезпечення певних потреб; 4) основним безпосереднім об'єктом цього злочину слід розуміти суспільні відносини (а не право людини на особисту недоторканість, а саме на неприпустимість її незаконного арешту, затримання або приводу, як це стверджують Є.В. Фесенко, Т.В. Варфоломеева та С.І. Селецький); 5) основним безпосереднім об'єктом злочину завідомо незаконне затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою є відповідні суспільні відносини (а не правовідносини, що забезпечують процесуальну діяльність досудового розслідування, прокурорського нагляду та судового контролю, спрямовану на досягнення завдань правосуддя через реалізацію конституційного права особи на свободу та особисту недоторканість, при застосуванні запобіжних заходів у вигляді затримання й арешту під час досудового розслідування кримінальної справи, як на цьому наполягає Р.І. Мельник); 6) ці суспільні відносини убезпечують фізичних осіб від завідомо незаконного затримання, приводу, арешту або тримання під вартою; 7) ці відносини стосуються умов для забезпечення регламентованих законодавством затримання, приводу, арешту або тримання під вартою фізичних осіб. Проте, ці напрацювання ще не надають остаточної відповіді щодо розуміння основного безпосереднього об'єкта цього злочину. З отримання належної відповіді з цього приводу нам необхідно звернутися до структури цього об'єкта, змісту цих складових і дискусійних положень, що є в юридичній літературі.

Так, Р.І. Мельник правильно зазначивши, що виходячи з теоретичної моделі об'єкта злочину, відповідно до якої зміст безпосереднього об'єкта має перебувати в неодмінному зв'язку зі змістом об'єкта родового, робить хибний висновок, що більшість учених визначили безпосереднім об'єктом аналізованих злочинів нормальну діяльність органів дізнання, досудового слідства та прокурора щодо застосування зазначених заходів примусу, аргументуючи, що підґрунтям такого підходу є закони логіки та взаємозв'язок філософських категорій загального, особливого та одиничного [12, с.43-44]. У цьому сенсі важливу роль відіграє зміст структурних елементів об'єкта, а саме суб'єктного складу, соціальних функцій суб'єкта та предмета цих суспільних відносин. Враховуючи зазначене та положення ст.29 Конституції, що має унеможливити арешт тримання під вартою, лише за мотивованим рішенням суду і тільки на підставах і в порядку встановлених законом [16], вказане потребує

уточнення стосовно функціонального призначення судових органів у досліджуваних правообмежувальних процедурах. У цьому сенсі важливо розуміти, що постанови про затримання, привід, арешт або тримання під вартою не відносяться до процесуальних документів, якими справа вирішується по суті (остаточно) [17, с.597]. Тут важливо погодитися з думкою, що є в публікаціях, що повноваження суду ще на ранніх стадіях судочинства має належно реагувати на факти порушення чинного законодавства з боку досудового розслідування, допущені при приводі, взятті під варту й тримання під вартою особи, з метою попередження або якнайшвидшого поновлення порушених прав фізичних осіб, розглядається як самостійна судово-контрольна функція, що відокремлюється від функцій правосуддя [12, с.45; 18, с.6; 19, с.8]. У той же час існують й інші думки, зокрема, що зазначена судова діяльність не відноситься до судового контролю, а є функцією забезпечення судом правообмежувальних прав громадян [20, с.64-65], що зазначена діяльність є реалізацією судової влади в кримінальному судочинстві шляхом безпосередньої участі судді в провадженні досудового слідства з метою захисту основних конституційних прав людини при підготовці справи досудового розгляду [21, с.105].

Аналіз існуючих точок зору дає підстави погодитися з думкою Р.І. Мельника, що досліджувана діяльність суду не може бути спрямована на забезпечення доказового значення матеріалів досудового слідства і надання безпосередньої допомоги слідчому у розслідування справи, про що свідчить чітко визначена стадійність усієї кримінальної процесуальної діяльності [12, с.46]. Тому слід погодитися з позицією, як це слідує з юридичних джерел, що така форма судового контролю, як розгляд скарги особи на незаконне затримання під час досудового розслідування є невід'ємною частиною відносин, що виникають при застосуванні до особи зазначених заходів примусу [22, с.36-37]. Існують й інші точки зору, але вони є свого роду повторенням попередніх, але з іншою інтерпретацією судової діяльності і не вирішують належними чином цю проблему.

Слід звернути увагу й на те, що в існуючих працях стосовно додаткового безпосереднього об'єкта злочину завідомо незаконне затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою не завжди чітко визначається такий додатковий об'єкт. Так, Ю.В. Александров під додатковим об'єктом цього злочину розуміє особисті права і законні інтереси особи її недоторканість [6, с.517]; Р.М. Шеховцов та Р.М. Беніцький – стверджують, що додатковим об'єктом цього злочину є суспільні відносини у сфері охорони волі особи, її життя та здоров'я, особисті недоторканості, авторитет правоохоронних органів та суду [7, с.677]; А.М. Бойко, М.І. Хавронюк – наполягають на тому, що обов'язковим додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину є воля, а факультативним можуть виступати життя і здоров'я особи, інші блага [8, с.1020]; Р.І. Мельник – переконаний, що додатковим об'єктом цього злочину є особиста свобода затриманого або арештованого [12, с.115]; В.І. Суботгіна – вбачає додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину гарантовані державою права громадян на свободу і особисту недоторканість [13, с.52]; Ю.П. Попова – стверджує, що додатковим безпосереднім об'єктом у цих скла-

дах є особа і її конституційне право на особисту недоторканість як фізичної особи людини [14, с.36-37]; К.Р. Ідрісов – зазначає, що додатковим безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ч.1ст.301 РФ є суспільні відносини, що забезпечують охорону прав і законних інтересів незаконно затриманого; а стосовно ч.2 цієї ж статті таким об'єктом виступають суспільні відносини, що забезпечують охорону прав і інтересів осіб, незаконно арештованих чи які утримуються під вартою [15, с.147].

З'ясування суджень стосовно додаткового об'єкта злочину, передбаченого ст.371 КК України, дає можливість визначитись з позитивними положеннями, які можуть бути використані нами для формування додаткового безпосереднього об'єкта цього злочину. До таких позитивних положень слід віднести: 1) що такими є суспільні відносини; 2) що ці відносини забезпечують умови з охорони волі особи; 3) що ці відносини забезпечують умови з охорони особистої свободи особи завідомо незаконно затриманого, завідомо незаконно проведеного, завідомо незаконно підданому домашньому арешту або завідомо незаконно утримуваного під вартою; 4) що ці відносини забезпечують особисту недоторканість особи.

Проте, зазначені позитивні положення, які нами отримані з існуючих суджень, ще є недостатніми для з'ясування як основного, так і додаткового безпосередніх об'єктів цього злочину. Необхідно ще проаналізувати структурні елементи цих суспільних відносин. Тому загальноновизнаним є той факт, що винний при вчиненні цього злочину впливає на предмет відносин і своїми діями порушує або намагається порушити суспільні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону, тобто завдає їм істотної шкоди. Візьмемо за основу структуру суспільних відносин, що запропонована в літературі з кримінального права, яку пропагує більшість вчених: 1) це – суб'єкти (носії) відносин; 2) це – предмет, з приводу якого існують відносини (тобто це те, з приводу чого існують відносини); 3) це – соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність, як зміст відносин) [23, с.35-48]. Маючи такі, і вищезазначені, вихідні положення, продовжимо дослідження безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст.371 КК України.

В юридичній літературі, звичайно, відсутня якась позиція відносно того, хто може бути суб'єктом відносин у площині кримінально-правової охорони досліджуваних відносин, а точніше, цьому питанню увага взагалі не приділялась. Це дає нам можливість говорити про те, що суб'єкти відносин як структурний елемент об'єкта цього злочину (ст.371 КК) зовсім не підлягали дослідженню. А він, на наш погляд, істотно має вплинути на вирішення питання, що є безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину. Аналіз існуючих публікацій і проведених дисертаційних досліджень свідчить, що це питання в них не з'ясоване. Так, Р.І. Мельник вірно зазначаючи, посилаючись на думку М.Й. Коржанського, що виходячи з теоретичної моделі об'єкта злочину, відповідно до якої зміст безпосереднього об'єкта повинен перебувати в неодмінному зв'язку зі змістом об'єкта родового [24, с.74; 12, с.12, с.43-44], але не дослідив суб'єктний склад відносин, які охороняються приписами ст.371 КК України.

Замість цього цей фахівець зробив важливе уточнення щодо функціонально-рольового призначення судових органів у відповідних право- обмежувальних процедурах, про що ми вже зазначали вище. Р.І. Мельник лише частково торкнувся суб'єктного складу цих відносин, вказавши, що «шкода охоронюваним правовідносинам завдається самими учасниками цих правовідносин в особі уповноважених державою службових осіб органів розслідування, прокуратури та суду, шляхом невиконання або неналежного виконання покладених на них обов'язків» [12, с.48-49]. У той же час науковець все ж таки не розкрив суб'єктний склад відносин, що охороняються ст.371 КК України. Крім того, не з'ясувався також суб'єктний склад відносин і в роботах В.І. Субботіної [13, с.46-61], К.Р. Ідрісова [15, с.100-109], Ю.П. Попової [14, с.13-35]. Аналіз чинного розділу другого Кримінального процесуального кодексу України, який має назву «Заходи забезпечення кримінального провадження», свідчить, що суб'єктами відносин, що поставлені під охорону ст.371 КК України з однієї сторони є слідчий суддя, суд, слідчий, прокурор, а з другої сторони фізична особа, до якої застосовується запобіжний захід або обирається запобіжний захід [25]. Слід звернути увагу на те, що запобіжні заходи застосовуються слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженого прокурором, або за клопотанням прокурора – під час досудового розслідування, або судом за клопотанням – під час судового провадження. Крім того одним із суб'єктів з першої сторони може бути і юридична особа, представник якої здійснює клопотання про обрання того чи іншого запобіжного заходу (ч.1 ст.176 КПК України) [26, с.170]. Проведене опитування студентів юридичних факультетів та вузів, а також працівників правоохоронних органів та суду також підтвердило зазначений суб'єктний склад досліджуваних нами відносин.

Для досягнення мети забезпечення законного затримання, приводу, домашнього арешту або тримання під вартою як заходу забезпечення кримінального провадження й убезпечення фізичних осіб від завідомо незаконного затримання, приводу, домашнього арешту або тримання під вартою, дослідження суб'єктів указаних суспільних відносин, а також їх соціальних функцій у цих відносинах сприятиме визначенню на науковій основі ті суспільні відносини, які виступають об'єктом цього злочину (ст.371 КК України) [27, с.39]. Цю властивість суб'єктів у суспільних відносинах використовує інколи законодавець, як для визначення меж дії кримінального закону, так і для вказівки на ті суспільні відносини, що є об'єктом відповідного злочину (скажімо, завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою) [28, с.8-9]. Законодавець цей підхід до злочину, передбаченого ст. 371 КК України, не застосував, чим ускладнив наше завдання у дослідженні зазначеної проблеми, а також у застосуванні цієї статті в практичній діяльності правоохоронних органів та суду. Вивчивши кримінальні справи цієї категорії, ми встановили, що в усіх випадках (100%) одним із суб'єктів відносин обов'язково була фізична особа (людина). З метою встановлення другої сторони суб'єктного складу відносин, ми звернулися до чинного Кримінального процесуального кодексу України, про що ми вже відмічали вище, але проведемо деталізацію цих суб'єктів. Так, аналіз статей 187-189 КПК України свідчить, що відповідно

до вимог цього Кодексу таке затримання особи має дві форми: 1) затримання підозрюваного, обвинуваченого на підставі ухвали слідчого судді, суду з метою приводу; 2) затримання особи без ухвали слідчого судді, суду, яке в свою чергу поділяється на законне затримання (ст.207 КПК) та затримання уповноваженою службовою особою [25; 26, с.187]. Слід звернути увагу на те, що ці види затримання відрізняються, зокрема, за суб'єктами їх здійснення. Перший вид затримання свідчить, що суб'єктами його здійснення є: 1) слідчий суддя або суд, який виносить ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу (юридична підстава); 2) з клопотанням звертається про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого, відповідно до ч.2 ст.188 КПК України, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором [25]. Важливо акцентувати увагу на тому, що цей вид затримання є примусовим заходом забезпечення явки підозрюваного, обвинуваченого до суду для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту чи тримання під вартою.

Аналіз статей 187-191 КПК України дає підстави стверджувати, що з однієї сторони суб'єктами цих відносин є: слідчий суддя, суд та уповноважена службова особа, яка затримала особу на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання або у якої під вартою тримається особа, щодо якої діє ухвала про дозвіл на затримання, а суб'єктом відносин з другої сторони є підозрюваний або обвинувачений.

Стосовно затримання без ухвали слідчого судді, суду (ст.207-213 КПК України), потрібно зазначити, що воно є основним видом цього тимчасового запобіжного заходу, який здійснюється з метою припинення кримінального правопорушення, попередження уникнення від слідства чи суду та запобігання спробам перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином (це затримання має кримінально-процесуальний характер) [16, с.189]. Воно, як ми вже зазначали, поділяється на: а) законне затримання (ст.207 КПК); б) затримання уповноваженою службовою особою (ст.208 КПК). Перший різновид регламентовано ч. 2 і 3 ст.207 КПК, в якій визначено, що кожен має право затримати будь-яку особу за наявності таких підстав: при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення; безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчинення [25]. Натомість, затримання уповноваженою службовою особою (ст.208 КПК) свідчить, що це є працівник ОВС, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням фіскального(податкового) законодавства, органів державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів митної служби та інших правоохоронних органів, який має право здійснити затримання [25, 26, с.190]. Зазначене дає нам підстави стверджувати, що стосовно затримання без ухвали слідчого судді, суду (ст.207 – 213 КПК), що суб'єктами цих відносин з однієї сторони за ст.207 КПК може бути будь-яка особа, а з іншої особа, яка підозрюється у вчиненні злочину, а за ст.208 КПК України уповноважена на те службова особа, перелік яких перерахований.

Відносно приводу (статті 140-143 КПК) – то це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у примусовому супроводженні підо-

зрюваного, обвинуваченого, свідка особою, яка виконує ухвалу про привід, до місця їх виклику у зазначеній в ухвалі час. Суб'єктами відносин тут є з однієї сторони слідчий суддя, суд, слідчий, прокурор, службова особа спеціально уповноваженого органу, а суб'єктами відносин з іншої сторони може бути підозрюваний, обвинувачений, свідок.

Щодо домашнього арешту, то такий запобіжний захід полягає в обмеженні свободи пересування підозрюваного, обвинуваченого шляхом його ізоляції в житлі через заборону залишати житло цілодобово або у певний період доби (його може бути застосовано лише до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за здійснення якого законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі [25]. Суб'єктами цих відносин з одного боку є слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, а з іншого – підозрюваний, обвинувачений.

У відповідності з ч.2 ст.29 Конституції України встановлено, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах і в порядку, встановлених законом [16]. Тримання під вартою є винятковим і найбільш суворим запобіжним заходом, пов'язаним із позбавленням особи свободи, і полягає у примусовій ізоляції підозрюваного, обвинуваченого шляхом поміщення їх (або його) в установу для тримання під вартою на певний строк із підпорядкуванням режиму цих установ [25]. Суб'єктами цих відносин з однієї сторони є прокурор, слідчий, слідчий суддя, суд, а з іншої сторони підозрюваний, обвинувачений.

Отже, підводячи підсумок суб'єктному складу відносин, які охороняються ст.371 КК України, слід зазначити, що такий склад певною мірою залежить від конкретного запобіжного заходу.

Вивчення соціальної функції суб'єктів відносин, тобто їх прав та обов'язків (статусу), а саме соціального взаємозв'язку у суспільних відносинах, має певну цінність, оскільки з'ясування суб'єктного складу відносин сприяє визначенню змісту самих відносин, дає можливість оцінити їх характер, обсяг цих відносин і межі дії закону (ст.371 КК України). Отже, робити повним перелік суб'єктів суспільних відносин (об'єкта злочину, передбаченого ст.371 КК України) немає необхідності. Важливо лише зрозуміти, що вони можуть мати різноманітні варіанти, які так чи інакше можуть впливати на зміст відносин та межі кримінальної відповідальності. Про це свідчить і судова практика. Так, суди правильно кваліфікували діяння лише тоді, коли встановлювали суб'єктів відносин, їх соціальний статус, роль у суспільних у відносинах.

Виходячи із предмета нашого дослідження, розглянемо такий структурний елемент відносин, як соціальний взаємозв'язок у суспільних відносинах, які забезпечують від вчинення злочину, передбаченого ст.371 КК України. Цей структурний елемент суспільних відносин, що нами досліджується, а саме, соціальний взаємозв'язок, справедливо розглядається як засіб самих відносин [29, с.5; 20, с.4]. Цей зв'язок може виявитися як на рівні індивідуальної взаємодії суб'єктів, так і у взаємодії людських спільнот, а також і індивідумів із відповідними спільнотами, як елементами соціуму. Зовні цей соціальний зв'язок

проявляється, як показує вивчення кримінальних справ і нормативної бази, що стосуються аналізованих відносин, а також опитування працівників правоохоронних органів та суду в такій формі діяльності, яка забезпечує умови з охорони здійснення регламентованої чинним законодавством належної діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, уповноваженої службової особи у застосуванні таких запобіжних заходів, як затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою. Це, зокрема, відбувається: на законодавчому рівні, коли проходить реформування чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства; на рівні слідчої та судової практики, коли проводиться узагальнення такої практики стосовно застосування запобіжних заходів; на доктринальному рівні, коли проводяться дослідження цієї проблеми і виявляються негативні і позитивні сторони в цьому питанні тощо.

Нас цікавить, як це слідує з дослідження, соціальний зв'язок, важливою ознакою якого є обов'язок певної поведінки суб'єктів відносин щодо охорони суспільних відносин з регламентованої чинним законодавством належної діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, уповноваженої службової особи у застосуванні таких запобіжних заходів, як затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою.

Аналіз соціального зв'язку свідчить, що на законодавчому рівні він проявляється у цих відносинах у запобігання цього злочину [33]. Зокрема, це може відбуватися у вигляді загального запобігання, коли особа знає, що є ст.371 КК України, яка передбачає відповідальність за завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, то такі приписи є стримуючим фактором для осіб, які застосовують ці запобіжні заходи завідомо незаконно, а особи, до яких застосовують ці заходи мають право оскаржувати ці незаконні дії, а також звертатися із заявою про відкриття кримінального провадження. На рівні конкретного запобігання такі особи, які завідомо вчинили цей злочин, притягуються до кримінальної відповідальності. Крім того, цей соціальний зв'язок відбувається у взаємодії суб'єктів цих відносин за допомогою юридичних і фактичних підстав, які властиві для здійснення тих чи інших запобіжних заходів, які передбачені: стосовно приводу – статті 140-143, 188-191 КПК України; стосовно тримання під вартою – статті 183-184, 186, 193 КПК тощо. Стосовно застосування запобіжних заходів соціальний зв'язок (взаємодія суб'єктів) у цих відносинах регулюється розділом другим Кримінального процесуального кодексу України [25]. Зупинятися на його деталізації немає необхідності, оскільки це більш стосується процесуального провадження та прав і обов'язків суб'єктів відносин. На рівні слідчої і судової практики цей соціальний зв'язок має аргументацію для правозастосовних органів з позиції кваліфікації цього діяння тощо.

Викладене свідчить, що інтерес – це певна форма прояву, вираження, реалізація суспільних відносин, тобто через поведінку суб'єктів відносин, а не самі суспільні відносини як результат. Отже, для визначення безпосереднього об'єкта цього злочину мають враховуватися лише суспільні відносини, що відповідають інтересам всього суспільства, а не інтересам окремої особи на її роз-

суд чи вподобання. Такими можуть бути лише позитивні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону.

Дотримуючись концепцій, що предмет злочину і предмет суспільних відносин у складі злочину не одне і те ж, а тому для злочину, передбаченого ст.371 КК України, предметом відносин є можливість (умови) стосунків з забезпечення регламентованої чинним законодавством належної діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, уповноваженої службової особи у застосуванні таких запобіжних заходів, як затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою. Натомість, для додаткового безпосереднього об'єкта злочину, до предмета суспільних відносин слід віднести можливість (умови) з охорони стосунків, що забезпечують особисту свободу особи від незаконного затримання, приводу, домашнього арешту або тримання під вартою. У цьому контексті ми дотримуємося думки, що предметом суспільних відносин є умови з приводу забезпечення тих чи інших явищ, благ, прав, тощо. Справедливим є твердження, що предметом суспільних відносин є усе те, з приводу чого і у зв'язку з чим існують аналізовані суспільні відносини [31, с.7].

Як ми вже раніше зазначали, що кримінально-правовою доктриною, як правило, визнається те, що об'єктом злочину є суспільні відносини, на які посягає те чи інше суспільно небезпечне діяння [32, с.96]. В такому сенсі об'єкт є істотними елементами складу злочину, передбаченого ст.371 КК України і значною мірою визначає небезпеку протиправної поведінки особи, вказує на її соціальну суть – суспільну небезпеку. Треба сказати, що сучасне кримінальне законодавство зарубіжних держав також розглядає дане питання. Так, піднята проблеми певною мірою відображена в таких кодексах як: КК Республіки Польща [34], КК Республіки Болгарія [35], КК Швеції [36], КК Японії [37], КК Норвегії [38], КК Іспанії [39].

Висновок. На підставі проведеного дослідження можна прийти до наступних пропозицій:

1. Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 371 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують можливість (умови) з охорони регламентованої чинним законодавством належної діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді; суду, уповноваженої службової особи у застосуванні таких запобіжних заходів, як затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою.

2. Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст.371 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони регламентованої чинним законодавством, особистої свободи особи незаконно затриманого, завідомо незаконно приведеної, завідомо незаконно підданої домашньому арешту або завідомо незаконно утримуваної під вартою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Тацій В.Я.* Объект и предмет преступления в Советском уголовном праве / В.Я. Тацій. – Харьков: Высшая школа, 1988. – 198 с.

2. Сучасне кримінальне право України: [курс лекцій] / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф. Штанько. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – 640 с.

3. Кримінальне право України: Загальна частина: [підручник для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти] / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; [за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація]. – Київ – Харків : Юринком Інтер – Право, 2002. – 416 с.

4. Кримінальне право України. Теоретичний курс та практикум: [посіб. для підгот. до держ. іспитів] / В.В. Кузнєцов, А.В. Савченко, В.С. Плугатир; [за заг. ред. В.Я. Горбачевського]. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – 344 с.

5. *Тації В.Я.* Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: Навчальний посібник В.Я. Тації. – Харків : Українська юридична академія, 1994. – 80 с.

6. *Александров Ю.В.* Злочини проти правосуддя / Ю.В. Александров // Кримінальне право України. Особлива частина: [підручник]. (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.); за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К. : Юридична думка, 2004. – С. 514-541.

7. *Шехоцов Р.М., Беніцький Р.М.* Злочини проти правосуддя / Р.М. Шехоцов, Р.М. Беніцький // Кримінальне право: (Особлива частина): [підручник]; за ред. О.О. Дудорова, Є.В. Письменського. – [2-ге вид.]. – К. : «ВД» Декор», 2013. – С.671-709.

8. *Бойко А.М., Хавронюк М.І.* Злочини проти правосуддя / А.М. Бойко, М.І. Хавронюк // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 6-те вид., переробл. та доповн.; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Юридична думка, 2009. – С.1020-1061.

9. *Фесенко Є.В., Варфоломєєва Т.В.* Коментар до ст372 КК України / Є.В. Фесенко, Т.В. Варфоломєєва // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. – Т.2; за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Алєрта: КНТ: Центр учбової літератури, 2009. – С.445-453.

10. *Діордіца І.В.* Кримінальне право України: [посібник для підготовки до іспитів] / І.В. Діордіца. – К. : О.С. Ліпкан, 2010. – 288 с.

11. *Селецький С.І.* Кримінальне право України. Особлива частина [текст]: [навч.посібник], С.І. Селецький. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 330 с.

12. *Мельник Р.І.* Кримінально-правова характеристика завідомо незаконних затримання, приводу, арешту та тримання під вартою (ст371 КК України): Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук; за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Р.І. Мельник. – Луганськ : Луганський держ. університет внутрішніх справ, 2008. – 221с.

13. *Субботина В.И.* Уголовная ответственность за заведомо незаконное заключение под стражу или содержание под стражей: дис. ... канд. юрид. наук; по спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / В.И. Субботина. – М. : Академия налоговой полиции Федеральной службы Российской Федерации, 2012. – 158с.

14. *Попова Ю.П.* Уголовно-правовая характеристика заведомо незаконного задержания, заключения под стражу и содержание под стражей: дис. ... канд. юрид. наук; по спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / Ю.П. Попова. – Тюмень : Тюменский гос.ун-т, 2004. – 222с.

15. *Идрисов К.Р.* Преступления, совершаемые должностными лицами органов предварительного расследования и суда: дис. ... канд. юрид. наук; по спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / К.Р. Идрисов. – Нижний Новгород : 2007. – 262с.

16. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141

17. Кримінальне право України. Особлива частина: [підручник]; за ред. П.С. Матишевського, С.С. Яценка, П.П. Андрушка. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 896 с.

18. *Клочков В.Г.* Судовий контроль законності та обґрунтованості застосування запобіжного заходу – взяття під варту: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук; за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / В.Г. Клочков. – Л., 1998. – 20с.

19. *Туманян А.Р.* Судовий контроль за законністю і обґрунтованістю процесуальних рішень органів досудового слідства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук; за спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / А.Р. Туманянц. – Х. 1998. – 16с.

20. *Філін Д.* Функції суду в досудових стадіях кримінального процесу / Д. Філін // Право України. – 2005. – №1. – С.63-65.

21. *Півненко В.* Судовий контроль. Чи може він бути самостійною функцією органів судової влади у кримінальному судочинстві? / Валентин Півненко // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – №3. – С.104-108.

22. *Чернухіна Л.В.* Судебний контроль за досудебним производством: [монографія]; Л.В. Чернухіна. – Луганськ : РІО МВД, 1998. – 124с.

23. *Сміх В.В.* Кримінальна відповідальність за порушення права особи на правову допомогу: [монографія] / За заг. ред. проф. М.І. Мельника, В.В. Сміх. – К. : Атіка – Н, 2012. – 200 с.

24. *Коржанський Н.Й.* Объект и предмет уголовно-правой охраны / Н.Й. Коржанський. – М., 1980. – 248 с.

25. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2013 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10. – Ст. 88.

26. Кримінальний процес [текст]: [підручник / За заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 544с.

27. *Габро О.І.* Державний захист та забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у судочинстві, за законодавством України / О.І. Габро, Н.С. Карпов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) / Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю. – К. : 2007. – 17. – С.254–266.

28. *Жевлаков Э.Н.* Понятие экологических преступлений. Объект и система / Э.Н. Жевлаков // Проблемы борьбы с экологическими правонарушениями в свете решений XXVII съезда КПСС. – М. : ВЮЗИ, 1990. – С. 5–24.

29. *Тацкий В.Я.* Преступление против природных богатств СССР / В.Я. Тацкий // Уголовное право УССР: Особенная часть: [учебник] // Под ред. М.И. Бажанова и др. – К. : Высшая школа. Головное изд-во, 1989. – 503 с.

30. *Ищенко О.М., Матвійчук В.К., Єросова І.Ю.* Кримінально-правовий захист атмосферного повітря: Навчальний посібник / О.М. Іщенко, В.К. Матвійчук, І.Ю. Єросова. – К. : РВВ МВС України, 1994. – 64 с.

31. *Никифоров Б.С.* Объект преступления по Советскому уголовному праву / Борис Сергеевич Никифоров. – М. : Госюриздат, 1960. – 229 с.

32. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та практичні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: [монографія] / Валерій Костянтинович Матвійчук. – К. : Національна академія управління. – 2011. – 368 с.

33. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №25-26. – Ст.131

35. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A 1 Lukashov, and D j, prof N F Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D A Barilovitch – St Petersburg "Yuridicheskyye Tsenty Press», 2001– 234 p

35. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: "Yuridicheskyye Tsenty – Press", 2001.– 298p.

36. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; – St. Petersburg: "Yuridicheskyye Tsenty – Press", 2002.– 366p.

37. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St Petersburg: "Yuridicheskyye Tsenty – Press", 2002.– 226p.

38. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: "Yuridicheskyye Tsenty – Press", 2002.– 366p.

39. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal del Reino de España (Esta revisión vigente desde 01 de Julio de 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html – Заголовок з екрану.

Шніпко О.С. Безпосередній об'єкт злочину завідомо незаконне затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою

У статті проведено дослідження злочину, передбаченого ст. 371 КК України. Автор стверджує, що ця стаття має бланкетну диспозицію, а отже, регулювання цих відносин здійснюється новим Кримінальним процесуальним кодексом України, тому з'ясувала суспільні відносини, які охороняються ст. 371КК України на підставі чинного законодавства. У роботі проводиться коректна дискусія з існуючих позицій стосовно безпосереднього об'єкта цього злочину та пропонується визначення основного і додаткового безпосередніх об'єктів цього злочину.

Ключові слова: *основний безпосередній об'єкт, додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт, структура відносин.*

Шніпко А.С. Непосредственный объект преступления заведомо незаконное задержание, повод, домашний арест или содержание под стражей

В статье проведено исследование преступления, предусмотренного ст. 371 УК Украины. Автор, утверждает, что эта статья имеет бланкетную диспозицию, а следовательно, регулируя этих отношений осуществляется новым Криминальным процессуальным кодексом Украины, потому и выяснила общественные отношения, которые охраняются ст. 371КК Украины на основании действующего законодательства. В работе проводится корректная дискуссия из-за существующих позиций относительно непосредственного объекта этого преступления и предлагается определения основного и дополнительного непосредственных объектов этого преступления.

Ключевые слова: *основной непосредственный объект, дополнительный обязательный непосредственный объект, структура отношений.*

Shnipko O.S. The direct object of crime of knowingly unlawful apprehension, taking into custody, arrest or detention

The paper examines the crime under Art. 371 of the Criminal Code of Ukraine. Author claiming that the article has blanket disposition, and, therefore, these relations are regulated by the new Criminal Procedural Code of Ukraine, the author has ascertained social relations protected by Art. 371 of the Criminal Code of Ukraine based on the applicable law. The work features a correct discussion encompassing existing viewpoints concerning the direct object of crime and proposes the definitions of primary and secondary direct objects of crime.

Key words: *main direct object, additional mandatory direct object, the structure of relations.*

Стаття надійшла до редакції 20.01.2016.